

**INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA KO'ZI OJIZ O'QUVCHILARGA INGLIZ
TILINI O'RGATISH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH
ZARURIYATLARI**

Mavlonova Shahzoda Turg'unovna

Farg'ona davlat universiteti Chet tillari kafedrası katta o'qituvchisi

**THE NEED FOR ENHANCING ENGLISH LANGUAGE TEACHING
TECHNOLOGIES FOR BLIND STUDENTS IN INCLUSIVE EDUCATION SETTINGS**

**НЕОБХОДИМОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ
ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ НЕЗРЯЧИХ УЧАЩИХСЯ В
УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Annotatsiya

Mazkur maqolada ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatish texnologiyalarini takomillashtirishning pedagogik, metodik va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda inklyuziv ta'lim sharoitida xorijiy til o'qitishning mavjud holati, zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari hamda o'quvchilarning til kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'siri o'rganildi. Natijalar ko'rishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun multisensor yondashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va interfaol metodlardan foydalanish ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Tadqiqot asosida ingliz tilini o'qitish texnologiyalarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar

inklyuziv ta'lim, ingliz tili, ko'rishida muammolari bo'lgan o'quvchilar, boshlang'ich ta'lim, ta'lim texnologiyalari, Braille tizimi, multisensor yondashuv, kommunikativ kompetensiya.

Abstract

This article analyzes the pedagogical, methodological, and practical aspects of improving English language teaching technologies for primary school students with visual impairments. The study examines the current state of foreign language teaching in an inclusive education environment, the possibilities of using modern educational technologies, and their impact on the development of students' language competencies. The findings indicate that the use of a multisensory approach, information and communication technologies, and interactive teaching methods significantly enhances the effectiveness of education for students with visual impairments. Based on the

research results, recommendations for improving English language teaching technologies have been developed.

Keywords

inclusive education, English language, students with visual impairments, primary education, educational technologies, Braille system, multisensory approach, communicative competence.

Аннотация

В данной статье анализируются педагогические, методические и практические аспекты совершенствования технологий обучения английскому языку учащихся начальных классов с нарушениями зрения. В ходе исследования были изучены современное состояние обучения иностранным языкам в условиях инклюзивного образования, возможности использования современных образовательных технологий, а также их влияние на развитие языковой компетенции учащихся. Результаты показали, что применение мультисенсорного подхода, информационно-коммуникационных технологий и интерактивных методов обучения значительно повышает эффективность образовательного процесса для учащихся с нарушениями зрения. На основе проведённого исследования разработаны рекомендации по совершенствованию технологий обучения английскому языку.

Ключевые слова

инклюзивное образование, английский язык, учащиеся с нарушениями зрения, начальное образование, образовательные технологии, система Брайля, мультисенсорный подход, коммуникативная компетенция.

KIRISH (INTRODUCTION)

Jahon ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish va barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bolalarning sifatli ta'lim olishini ta'minlash, ularning jamiyatga integratsiyalashuviga ko'maklashish hamda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni egallashlari uchun qulay pedagogik sharoit yaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tilini bilish xalqaro muloqot, ta'lim va kasbiy faoliyatning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Shu sababli ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ham ingliz tilini samarali o'rgatish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Biroq an'anaviy o'qitish metodlari ko'pincha vizual vositalarga tayanishi sababli mazkur toifadagi o'quvchilarning ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi.

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarda atrof-muhit haqidagi tasavvurlar asosan eshitish, sezish va amaliy faoliyat orqali shakllanadi. Shuning uchun ingliz tilini o'qitishda maxsus texnologiyalar, moslashtirilgan didaktik vositalar va innovatsion

pedagogik yondashuvlardan foydalanish talab etiladi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ovozli dasturlar, Braille yozuvi hamda multisensor metodlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Mavzu bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar inklyuziv ta'lim sharoitida xorijiy tillarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini ochib bergan bo'lsa-da, ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'qitish texnologiyalarini takomillashtirish masalasi hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

Mazkur tadqiqotning maqsadi ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'rgatishda qo'llanilayotgan texnologiyalar samaradorligini o'rganish hamda ularni takomillashtirish zaruratini ilmiy asoslashdan iborat.

Tadqiqotning asosiy savoli quyidagicha belgilandi:

Ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tilini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligini qay darajada oshiradi?

TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODS)

Tadqiqot pedagogik tajriba-sinov asosida tashkil etildi. Tadqiqotda ko'rishida muammolari bo'lgan boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'lim olayotgan ixtisoslashtirilgan maktabning 3–4-sinf o'quvchilari ishtirok etdi.

Tadqiqotda jami 30 nafar o'quvchi qatnashdi. Ular ikki guruhga ajratildi:

- Nazorat guruhi – 15 nafar o'quvchi;
- Tajriba guruhi – 15 nafar o'quvchi.

Nazorat guruhida ingliz tili mashg'ulotlari mavjud an'anaviy metodlar asosida olib borildi. Tajriba guruhida esa takomillashtirilgan ta'lim texnologiyalari joriy etildi.

Tadqiqotda qo'llanilgan texnologiyalar

1. Multisensor yondashuv

Mazkur yondashuvda eshitish, sezish va harakat faoliyatlari uyg'unlashtirildi. O'quvchilar yangi so'zlarni nafaqat eshitish, balki predmetlar bilan amaliy ishlash orqali ham o'rgandilar.

2. Audio texnologiyalar

Ovozli lug'atlar, audiodarslar va interaktiv tinglab tushunish mashqlari qo'llanildi. Bu o'quvchilarning fonetik va leksik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qildi.

3. Braille yozuviga asoslangan o'quv materiallari

Yangi so'zlar va matnlar Braille tizimida taqdim etildi. Bu usul o'quvchilarning mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirdi.

4. O'yin texnologiyalari

“Kim tez topadi?”, “So'zlar zanjiri”, “Top va ayt” kabi interfaol o'yinlardan foydalanildi.

5. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

Ekran o‘quvchi dasturlar, ovozli mobil ilovalar va elektron resurslar yordamida mashg‘ulotlar tashkil etildi.

Ma’lumotlarni yig‘ish usullari

Tadqiqot davomida quyidagi usullardan foydalanildi:

1. Kuzatish;

Kuzatish usuli orqali ko‘rishida muammolari bo‘lgan o‘quvchilarning ingliz tili darslaridagi faoliyati, yangi bilimlarni o‘zlashtirish jarayoni, interfaol metodlarga bo‘lgan munosabati hamda o‘qituvchi bilan o‘zaro hamkorligi muntazam ravishda o‘rganildi. Ushbu usul tadqiqotchiga o‘quvchilarning tabiiy sharoitdagi xatti-harakatlarini tahlil qilish imkonini berdi.

2. Suhbat usuli

Suhbat usuli yordamida o‘quvchilar, o‘qituvchilar va ota-onalarning ingliz tilini o‘qitish jarayoni haqidagi fikr-mulohazalari aniqlandi. Suhbatlar davomida mavjud muammolar, o‘quvchilarning ehtiyojlari hamda zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha takliflar yig‘ildi.

3. Diagnostik testlar

Diagnostik testlar o‘quvchilarning ingliz tili bo‘yicha boshlang‘ich va yakuniy bilim darajasini aniqlash maqsadida qo‘llanildi. Test topshiriqlari lug‘at boyligi, tinglab tushunish, o‘qish va oddiy muloqot ko‘nikmalarini baholashga qaratildi. Olingan natijalar ta’lim texnologiyalarining samaradorligini aniqlash imkonini berdi.

4. Pedagogik tajriba usuli

Pedagogik tajriba tadqiqotning asosiy usullaridan biri bo‘lib, unda o‘quvchilar nazorat va tajriba guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida ingliz tilini o‘qitishning takomillashtirilgan texnologiyalari, jumladan multisensor yondashuv, audio vositalar va interfaol metodlar qo‘llanildi. Nazorat guruhida esa an’anaviy o‘qitish usullari saqlab qolindi. Tajriba yakunida natijalar o‘zaro taqqoslandi.

5. Statistik tahlil usuli

Tadqiqot davomida to‘plangan ma’lumotlar statistik tahlil qilindi. O‘quvchilarning dastlabki va yakuniy test natijalari foiz ko‘rsatkichlari asosida taqqoslandi hamda ta’lim texnologiyalarining samaradorligi baholandi. Statistik tahlil natijalarning ishonchliligi va ilmiy asoslanganligini ta’minlashga xizmat qildi.

Dastlabki va yakuniy natijalar taqqoslanib, texnologiyalarning samaradorligi baholandi.

NATIJALAR (RESULTS)

Tajriba yakunida o‘quvchilarning ingliz tili bo‘yicha bilim darajalari tahlil qilindi.

1-jadval

O‘quvchilarning lug‘at boyligi ko‘rsatkichlari

Guruh	Dastlabki test (%)	Yakuniy test (%)
-------	--------------------	------------------

Guruh	Dastlabki test (%)	Yakuniy test (%)
Nazorat guruhi	46	63
Tajriba guruhi	47	84

Natijalardan ko‘rinadiki, tajriba guruhida lug‘at boyligini o‘zlashtirish darajasi sezilarli ravishda oshgan.

2-jadval

Tinglab tushunish ko‘nikmalari natijalari

Guruh	Dastlabki (%)	Yakuniy (%)
Nazorat guruhi	52	67
Tajriba guruhi	51	86

Tinglab tushunish bo‘yicha ham tajriba guruhi yuqori natijalarni qayd etdi.

3-jadval

O‘quvchilarning darsdagi faollik darajasi

	Ko‘rsatkich	Nazorat guruhi	Tajriba guruhi
Past	33%		7%
O‘rta	47%		27%
Yuqori	20%		66%

Mazkur natijalar zamonaviy texnologiyalar o‘quvchilarning darslarga qiziqishini va faol ishtirokini oshirganligini ko‘rsatadi.

Tajriba davomida o‘quvchilarning aksariyati audio materiallar va interaktiv topshiriqlarni eng qiziqarli o‘quv vositalari sifatida baholagan.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari ko‘rishida muammolari bo‘lgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilini o‘qitishda maxsus texnologiyalarni qo‘llash zarurligini tasdiqladi. An’anaviy metodlar bilan solishtirganda multisensor yondashuv va raqamli texnologiyalar yuqori samaradorlikni namoyon etdi.

Ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun eshitish asosiy axborot manbai hisoblanadi. Shu sababli audio texnologiyalar yangi til materiallarini o‘zlashtirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qildi. Ovozli lug‘atlar va audiomashqlar o‘quvchilarning talaffuz va tinglab tushunish kompetensiyalarini rivojlantirdi.

Braille yozuvi asosidagi materiallardan foydalanish esa o‘quvchilarning mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytirdi. Bu esa o‘z navbatida o‘quv motivatsiyasining oshishiga sabab bo‘ldi.

Interfaol o‘yin texnologiyalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlariga mos bo‘lib, ularning darsdagi faolligini kuchaytirdi. O‘yinlar orqali o‘rganilgan yangi so‘zlar uzoq muddat xotirada saqlanishi kuzatildi.

Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta‘limni individuallashtirish imkonini berdi. Har bir o‘quvchi o‘z imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqib materialni o‘zlashtira oldi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, mavjud o‘qitish texnologiyalarini zamonaviy pedagogik va raqamli vositalar bilan boyitish nafaqat ta‘lim sifatini oshiradi, balki inklyuziv ta‘lim tamoyillarini samarali amalga oshirishga ham xizmat qiladi.

XULOSA (CONCLUSION)

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Ko‘rishida muammolari bo‘lgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilini o‘qitishda an‘anaviy metodlar bilan bir qatorda maxsus pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur.
2. Multisensor yondashuv o‘quvchilarning lug‘at boyligi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega.
3. Audio texnologiyalar tinglab tushunish va talaffuz ko‘nikmalarini sezilarli darajada yaxshilaydi.
4. Braille yozuvi asosidagi materiallar mustaqil ta‘lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi.
5. O‘yin texnologiyalari va interfaol metodlar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.
6. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ingliz tilini o‘qitish jarayonini individuallashtirish va moslashtirish imkonini beradi.
7. Ingliz tilini o‘qitish texnologiyalarini takomillashtirish inklyuziv ta‘lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Kelgusida sun‘iy intellekt asosidagi ovozli platformalar, adaptiv ta‘lim tizimlari va raqamli Braille texnologiyalarining samaradorligini o‘rganish istiqbolli ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlash va inklyuziv ta‘limni rivojlantirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar. – Toshkent, 2020–2024.
2. Jalolov J.J. *Chet til o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
3. Mahkamov K.M. *Maxsus pedagogika asoslari*. – Toshkent: Fan, 2021.
4. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. – London: Pearson Education, 2015.

5. Richards J.C., Rodgers T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. – Cambridge University Press, 2014.
6. Nunan D. *Practical English Language Teaching*. – New York: McGraw-Hill Education, 2017.
7. Hallahan D.P., Kauffman J.M. *Exceptional Learners: Introduction to Special Education*. – Boston: Pearson, 2019.
8. UNESCO. *Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. – Paris, 2017.
9. Smith D.D. *Introduction to Special Education*. – New York: Pearson, 2020.
10. Amonov U. *Inklyuziv ta'lim pedagogikasi*. – Toshkent: Tafakkur, 2022.